

TILNING LEKSIK-SEMANTIK TIZIMI,
QIYOSIY TIPOLOGIK IZLANISHLAR VA
ADABIYOTSHUNOSLIK MUAMMOLARI

MATERIALLAR TO‘PLAMI

XV

**O`ZBEKISTON REESPUBLIKASI OLIY TA`LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

**TILNING LEKSIK-SEMANTIK TIZIMI,
QIYOSIY TIPOLOGIK IZLANISHLAR VA
ADABIYOTSHUNOSLIK MUAMMOLARI**

MATERIALLAR TO`PLAMI

XV

**"Durdona" nashriyoti
Buxoro – 2025**

UO‘K 81'372(08)+81'25(08)

81.2-3+81.2-7

T 43

Tilning leksik-semantik tizimi, qiyosiy tipologik izlanishlar va adabiyotshunoslik muammolari XV [Matn] : to'plam / M.I. Gadoeva.- Buxoro: Sadridin Salim Buxoriy, 2025.-256 b.

KBK 81.2-3+81.2-7

To'plamda Respublikamiz olimlari, ilmiy tadqiqotchilarning filologik mavzular doasidagi, jumladan, aniq til dorisidagi lingvistik qarashlari; qiyosiy–tipologik izlanishlari; tillarni o'rganish vositalari va millat, milliy madaniyatning amaliy globallashi davrida tildan foydalanish muammolari, qo'llanma, tillarni o'rganish usullari; adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik istiqbollari borasidagi fikr-mulohazalari o'z ifodasini topgan.

To'plam filologik yo'nalishdagi ilmiy izlanuvchilar, katta ilmiy xodim izlanuvchilar, talabalar, magistrlar va talabalarga mo'ljallangan.

Tahrir hay'ati:

Xamidov O.X., (BuxDU professori), **Rasulov T.X.** (BuxDU professori), mas'ul muharrir **Rasulov Z.I.** (BuxDU f.f.d. (DSc), **Gadoyeva M.I.** (BuxDU f.f.d. (DSc), **Haydarov A.** (BuxDU professori), mas'ul kotib **Djumaeva N.Dj.** (BuxDU f.f.f.d. (PhD))

To'plovchi va nashrga tayyorlovchi:

M.I.Gadoyeva filologiya fanlari doktori (DSc),

Taqrizchilar:

Davlatova M.X., Buxoro davlat tibbiyot instituti dotsenti, f.f.f.d.(PhD)
Qobilova N.S., BuxDU Ingliz tilshunosligi kafedrasida dotsenti, f.f.f.d.(PhD)

To'plamdan o'rin olgan maqolalardagi fakt va raqamlarning haqqoniyligi, mazmuni va savodxonligi uchun mualliflarning o'zlari mas'uldirlar.

BuxDU Ilmiy texnik kengashda muhokama qilingan va nashrga tavsiya etilgan (6-sonli bayonnoma, 25-yanvar, 2025-yil).

ISBN 978-9910-634-64-2

novelty. This means that the existence of this timeless animal in the Gobi Desert is a testament to the writer's chronotopic creativity.

Monitorda shisha xona ichida ko'zlari katta-katta bir odam ko'rindi. U tevarakka olazarak alanglar, nimadandir juda bezovta edi.

– Bu – olti yuz oltmishinchi raqamli odam, – qorong'ilik ichidan ovozi keldi olimning. – To'rtinchi halqa DNA o'ramlariga o'tkazilgan ta'sirlar natijasida u nurlanishlarga chidamli bo'lib dunyoga keldi. Bu genomning nuqsoni – u ko'r. Chunki oddiy sharoitda yashay olmaydi, quyosh nurlari vujudiga halokatli ta'sir ko'rsatadi.¹

In this example, the author surprised us with another invention on the trip. More precisely, it is astonishing that this invention is a human being: scientists have created this human-like creature due to the influence of the fourth ring of DNA bundles. Scientists who have shown great interest in this invention have shown that it is resistant to radiation, but his eyes can not see, and his resistance to strong rays of the sun is his minus. In general, the fact that such beings do not correspond to our time, both in terms of time and space, is a masterful depiction of historical inversion, which is the invention of the human child, designed to live in a different world. The uniqueness of this invention is that its body can withstand radiation, and the effects of summer radiation on humans are very dangerous. For example, a few years ago, when the United States dropped its atomic bombs on the Japanese cities of Hiroshima and Nagasaki, history has shown that several innocent people and their future generations will suffer from a number of incurable and serious diseases. It is no exaggeration to say that the cause of such diseases is the radiation caused by atomic bombs, which has affected seven generations of the Japanese people.

THE LIST OF USED LITERATURE

1. Azarenko S. A. Ijtimoiy xronotop va zamonaviy ijtimoiy fan metodologiyasi // Jamiyatlar № 13 - 2007
2. Baxtin M.M. Adabiyot va estetika. - M.: Badiiy adabiyot, 1975. Ilgiz A. Xasanov.
3. L.A.Gogotishvili. Xronotop // Yangi falsafiy ensiklopediya. - M.: Mysl, 2000. - T. 4. - ISBN 5-244-00961-3
4. Isajon Sulton. Boqiy darbadar.«Sharq yulduzi» jurnali. 2010-yil, 6-son

¹ Isajon Sulton. Boqiy darbadar.«Sharq yulduzi» jurnali. 2010-yil, 6-son

5. Pol Smethurst. Postmodern xronotipi: zamonaviy badiiy adabiyotda vaqt va bo'shliqni o'qish. - Amsterdam: Rodopi B. V. - 2000 yil
6. www.ziyouz.com
7. gigafox.ru

TURLI TILLARDA FRAZEOLOGIK LAKUNALAR TAHLILI VA QO'LLANILISH USULLARI

BuxDU, Xorijiy tillar fakulteti
Ingliz tilshunosligi kafedrası o'qituvchisi
Ubaydullayeva Muattar O'rinbekovna

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'zbek va rus tillaridagi frazeologik birikmalar haqida ma'lumotlar berilgan, ularning gapda qo'llanilishi, qiyoslash, o'zbek va rus tillaridagi frazeologik birikmalarini solishtirishdagi bo'shliqlar, shuningdek, rus va o'zbek olimlarining ilmiy ishlari, bu borada olimlarning alohida qoshgan hissasi haqida ma'lumot beriladi va tushuntiriladi.

Tayanch so'zlar: qiyosiy tahlil, frazeologik birliklar, lacuna.

KIRISH

Ma'lumki, xalq og'zaki ijodi, yashash tarzi, takomillashuvi, tillarning kengayishi va boyishi asrlar davomida avloddan-avlodga o'tib keladi. Barcha tillar turli iboralar, maqollar va maqollarga boy tarix, madaniyat, urf-odatlarni aks ettiruvchi barqaror kombinatsiyalar va xalq ma'naviyati. Ikki yoki undan ortiq so'zdan tashkil topgan leksik birliklar va bir ma'noni ifodalovchi iboralar yoki frazeologik birliklar deyiladi. Bir xil so'z birliklari (leksema) so'z birikmalari hisoblanadi. To'g'ri, tashkil etuvchi birliklar barqaror kombinatsiya, ya'ni. iboralar, asosan ifodalaydi yagona ma'no, tushuncha, lekin leksema tarkibiga qaraganda ko'proq rang va bo'rtma. Shuning uchun leksik ma'noni frazeologik bilan aniqlab bo'lmaydi ma'nosi. Aks holda biz uchun iboralarni ishlatmas edik kontseptsianing ifodalari. Barcha tillarda bo'lgani kabi rus tilining leksik tarkibi nutqda turli ma'noda qo'llanadigan iboralarni o'z ichiga oladi. O'zbek va rus tillaridagi frazeologik birliklarni o'rganishda biz bo'shliqlarga(lakuna) duch kelamiz. Bir tildagi so'z boshqa tilda muqobil topa olmasa, har doim bo'shliq so'z hisoblanadi. Lacunae (lot. lacuna - ichi bo'sh, chuqur, ichi

bo'sh joy) - matndagi bo'sh, tushirilgan joy, "tilning semantik xaritasidagi oq nuqta" Lakunalar tipologiyasi va ularni yo'q qilish usullari quyidagilar tomonidan ishlab chiqilgan:

G.V.Bikov, E.M.Vereshchagin, V.G.Kostomarov kabi rus olimlari, I.Yu.Markovina, Z.D.Popova, Yu.A.Sorokin, Yu.Yu.Stepanov, I.A.Sternin, S.G.Ter-Minasova. Ularning asarlari eng ko'plaridan birida yangi ko'rinishga ega zamonaviy tilshunoslikning murakkab fundamental muammolari - o'zaro bog'liqlik

til va tafakkur o'rtasida chambarchas bog'liqlik yo'q degan xulosaga keladi tushuncha va uning tilda ifodalanish shakli.

Shuning uchun, farqlarni o'rganish milliy til va madaniy tizimlar va ularni bartaraf etish yo'llari farqlar bo'shliqlar nazariyasining ustuvor yo'nalishi hisoblanadi.(1)

So'nggi yillarda ajralib turadigan, ya'ni boshqalarga mos kelmaydi tillar, turli xillarga xos bo'lgan o'ziga xos milliy elementlar leksik, frazeologik tizimlar, shuningdek, turli xalqlar madaniyati turli jihatlar bo'yicha J.P.Vine va J.Darbelne, V.JI.Muraviev, K. Xeyl, Y. S. Stepanov, I. A. Sternin, G. D. Gachev, V. Doroshevskiy, S.G.Ter-Minasova va boshqa ko'plab tadqiqotchilar. Zamonaviyning eng qiyin fundamental muammolaridan biri tilshunoslik til va tafakkur munosabatlarining yangicha idrokidir va shuningdek, tushuncha va uning ifoda shakli o'rtasida hal qiluvchi bog'liqlikning yo'qligi tilda. Kontsepsiya har doim ishga olinadi, u yashirin bo'lishi ham mumkin dunyoning milliy madaniy qiyofasida mavjud, chunki u "qodir qachon dunyoda mavjud bo'lgan barcha narsa va hodisalarning tilini tasvirlab bering dunyoni milliy tushunchalar nuqtai nazaridan his qilish". Shuning uchun, o'rganish milliy til tizimlari o'rtasidagi tafovutlar va ularni bartaraf etish yo'llari bunday nomuvofiqliklar lakuna nazariyasining ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. O'zbekistonlik olimlar muammoni o'rganish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib bormoqda bo'shliqlar tasnifi, ularning ijtimoiy-madaniy va milliy madaniy xususiyatlari, tillararo muloqot masalalari va hokazolar kabi ilmiy nazariyalar doirasida D.U.Hoshimova, A.E.Mamatov, Sh.Abdinazimov, G.Qdirboyev va boshqalar tomonidan tilshunoslikdagi bo'shliqlar, qadriyat yo'nalishlari nazariy asoslari bo'yicha tadqiqotlar olib borilmoqda. til, madaniyatlararo mezonlar til, nutq va xulq-atvor, madaniyatlararo muloqot nazariyasi,

o'quvchilarning madaniyatlararo kompetentsiyasini shakllantirish va hokazolar shundan dalolat beradi. (1)

Bu ma'lumotlardan tashqari o'zbek va rus tillaridagi frazeologik birikmalarning qiyoslanishiga oid ma'lumotlarni ham kiritishimiz mumkin. O'zbek va rus tillaridagi so'z birikmalarining tuzilishi va tarkibi Taqqoslash ular orasidagi quyidagi o'xshashlikni ko'rsatadi:

1) Har ikki tilda ham so'z birikmalari ikki yoki undan ortiq so'zdan iborat: adabini

bermok - Kuzkinga bo'yra ko'rsatish;

2) gap yoki gapga teng: Biri bog'dan, biri tog'dan. -

Biri Tomas haqida, ikkinchisi Yerema haqida; (Bu iboralarning aniq tarjimalari emas, balki

ruscha ekvivalentlari)

3) Har ikki tilda ham so'z birikmalari bir leksik shaklda uchraydi birliklar va ulardagi so'zni o'zgartirib bo'lmaydi.

4) Ikkala tilda ham frazeologik birliklar sintaktik vazifaning bir qismi bo'lishi mumkin:

U doim rahbarlar oldida dumini qimirlatadi. - Doim dumini oldida qimirlatadi

boshliqlar.

5) Har ikki tilda so'z birikmalari nutq jarayonida shakllanmaydi, balki jonli

tilda tayyor lingvistik birlik sifatida.(2)

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tarjimon jarayonda bir qator muammolarga duch kelishi mumkin o'zbek va rus tillariga tarjima. Ulardan biri lakunalaridir. Bo'shliqlarni to'liq tushunadigan har qanday tadqiqotchi osongina qila oladi ikkala frazeologik birliklarni so'z va iboralarga tarjima qilish va turli badiiy asarlarda berilgan birliklar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shukurova Madina Askarovna. (2020) Development of the informative structure of the lexical-conceptual field of Ethics in the 16th-18th centuries // The American Journal of Social Science and Education Innovations. ISSN 2689-100X, Volume 2, Issue 9. – 273-277.

<https://pdfs.semanticscholar.org/4534/d798c046a6f2ddfe1c187df496672a1f9110.pdf>

Tursunov Mirzo Makhmudovich, Mirzayeva Mohinur Zokir qizi. Depiction of the main characters in Uzbek and English classic movies	187
Tursunov Mirzo Mahmudovich, Cho'lliyeva Malika Xolmurod qizi. Milliy obrazlarning OAV diskursida namoyon etilishi	190
Naimova Aziza Muxammadovna. Types of historical inversion and its peculiar features.	194
Ubaydullayeva Muattar O'rinbekovna. Turli tillarda frazeologik lakunalar tahlili va qo'llanilish usullari	198
Akramov Izzatulla Ikromovich. Aphorism as a complete statement: organization systems with semantic compartments.....	202
Elmanova Mastura Toshnazarovna, Ismatova Shahinabonu Islomovna. The Tragic Depths of Shakespeare's "Macbeth": Themes, Language, and Legacy	209
Sharipov Ma'mur Mansurovich. The Role of Servants in 19th Century English Literature.....	213
Khayrullayeva Nodira Nematilloevna. The description of the hero's psyche in novels of the 20th century	216
Shamamedova Zinnat Xayrulloevna. Jinoiy syujet psixoanalizi....	219
Sadikov Erkin Tursunovich. Kommunikativ kompetensiyaning nutq aktlarini o'rgatishdagi ahamiyati	224
Raxmonqulova Yoqutxon To'xtasinovna. Somatik leksikaning xususiyatlari	228
Mukhammadieva Nigina Makhmudovna. Techniques for enhancing emotiveness in language and speech.....	234
Qodirova Aziza. Communicative approach in language teaching and learning.....	238
Axmedov Jahongirbek G'anijon o'g'li. Cultural influence on foreign language acquisiton.....	245
Namozova Kamola Bobir qizi. Wedding ceremonies in Uzbek culture and the lexicon related to national rituals	248

**TILNING LEKSIK-SEMANTIK TIZIMI, QIYOSIY
TIPOLOGIK IZLANISHLAR VA ADABIYOTSHUNOSLIK
MUAMMOLARI**

MATERIALLAR TO`PLAMI

XV

<i>Muharrir:</i>	<i>A. Qalandarov</i>
<i>Texnik muharrir:</i>	<i>G. Samiyeva</i>
<i>Musahhih:</i>	<i>Sh. Qahhorov</i>
<i>Sahifalovchi:</i>	<i>M. Bafoyeva</i>

Nashriyot litsenziyasi AI № 178. 08.12.2010. Original-maketdan bosishga ruxsat etildi: 11.02.2025. Bichimi 60x84. Kegli 16 shponli. «Times New Roman» garn. Ofset bosma usulida bosildi. Ofset bosma qog'ozi. Bosma tobog'i 16,0. Adadi 100. Buyurtma №86

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ
“Durdona” nashriyoti: Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.
Bahosi kelishilgan narxda.

“Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy. Tel.: 0(365) 221-26-45